

Jaros, Tadeusz

Harcerstwo pruszkowskie w latach międzywojennych (1921-1939)

Przegląd Pruszkowski nr 1, 1-36

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TADEUSZ JAROS

Harcerstwo pruszkowskie w latach międzywojennych (1921—1939)

WSTĘP

Harcerstwo pruszkowskie, powstałe w 1915 roku, w ciągu pierwszych pięciu lat istnienia pomimo trudnych warunków — rozwijało się i utrzymywało w życiu społecznym naszego miasta. Był to okres pracy organizatorskiej i wojennej służby harcerskiej.

Nadszedł rok 1921, a wraz z nim możliwość pokojowej pracy dla utrwalania niepodległego bytu Polski, powstałej po ponad wiekowej niewoli.

Dziejopis ruchu harcerskiego hm. Wacław Błażejowski, w swej „Historii harcerstwa polskiego” tak to przedstawił: „Rok 1921 zapoczątkowany Zjazdem Walnym otworzył nową, jak gdyby epokę rozwoju harcerstwa, epokę pracy pokojowej, na właściwych zasadach metody Baden-Powella opartej, mającej na celu przede wszystkim wychowanie przyszłego obywatela kraju.

Wychowanie przez czyn, drogą przygotowania do życia praktycznego, z silnym naciskiem na sprawności, z podkreśleniem większego stosowania wszelkiego rodzaju sportów, gier i wycieczek, prowadzących do właściwego ujęcia przyrody w harcerstwie...”¹

Z takim programem harcerstwo polskie podjęło w 1921 r. pokojową służbę Polsce. Z tą chwilą też harcerstwo pruszkowskie rozpoczęło właściwą działalność, trwającą do wybuchu II wojny światowej. W działalności tej wystąpiły dwa różniące się okresy. Używając uproszczonych określeń można powie-

¹ Wacław Błażejowski hm.: „Historia Harcerstwa Polskiego”. Warszawa 1935 r.

dzień o nich, że pierwszy z nich to był okres t.zw. bursowy, a drugi pobursowy.

Okres bursowy obejmował lata 1921—1928, natomiast — pobursowy następne lata, od 1929 do września 1939 r.

Aby nadać przejrzystość relacji zachowano ten podział czasowy.

1. DZIAŁALNOŚĆ HARCERSTWA W OKRESIE BURSO- WYM (1921—1928)

Na początku 1921 roku harcerstwo pruszkowskie tworzyło środowisko, w którym działało siedem drużyn harcerskich, w tym cztery drużyny męskie i trzy żeńskie. Drużynami męskimi były: I Pruszkowska Drużyna Harcerska im. Romualda Traugutta, II Pruszkowska Drużyna Harcerska im. Tadeusza Kościuszki, III Pruszkowska Drużyna Harcerska im. Tomasza Zana i V Pruszkowska Drużyna Harcerska im. Zawiszy Czarnego. Liczyły one łącznie 130 harcerzy. Kadre kierowniczą tych drużyn stanowili: Oskar Żawrocki, Grzegorz Rodziewicz, Bronisław Chajęcki, Jan Oźdżyński, Włodzimierz Rychlicki, Stanisław Ciszewski, Antoni Zaborowski, Kazimierz Pawłowski oraz przybyły z Humania na początku marca Aleksander Kamiński².

Harcerstwo żeńskie reprezentowały I i II Żeńska Drużyna Harcerska oraz III Pruszkowsko-Żbikowska Drużyna Harcerska im. Królowej Jadwigi, liczące nie więcej jak 100 harcerek. Wśród wymienionych dziewięciu drużyn tylko jedna, tj. I Pruszkowska Drużyna Harcerska im. R. Traugutta, nie była drużyną bursową. Poza tym wyjątkiem, w środowisku pruszkowskim występowało w tym czasie wyłącznie harcerstwo bursowe.

Co to było harcerstwo bursowe?

Pod określeniem harcerstwo bursowe należy rozumieć te drużyny, które skupiały w swych szeregach młodzież żeńską i męską z burs i schronisk, prowadzących działalność opiekuńczo-wychowawczą (i tylko nieliczną młodzież z poza burs, głównie ze Żbikowa).

Na terenie Pruszkowa, na początku lat dwudziestych, istniało dziewięć takich zakładów, z których cztery były przeznaczone dla dziewcząt, cztery dla chłopców, a jeden zarówno dla dziewcząt jak i dla chłopców. Wśród nich wyróżniały się wielkością obiektu i liczebnością wychowanków: Bursa im. Konstytucji 3 Maja dla chłopców i Bursa im. Królowej Jadwigi dla

² ZHP Kronika Hufca Pruszkowskiego 1921 r. s. 13.

dziewcząt. Wszystkie te zakłady, z wyjątkiem jednego, były zlokalizowane na Żbikówku.

Bursy i schroniska były miejscem, zapewniającym osieroconym dzieciom i młodzieży ocalałym z pożogi wojennej, schronienie, opiekę, naukę i możliwość zdobycia zawodu. Stosowano w tych zakładach, nowoczesne na owe czasy metody wychowawcze. Polegały one głównie na stwarzaniu wychowankom tych zakładów warunków normalnego życia rodzinnego, na kształtowaniu postaw i zachowań etycznych oraz samodzielności w myśleniu i działaniu. W zależności od indywidualnych zdolności, pracowitości, ambicji i wytrwałości zapewniały wychowankom możliwości zdobycia wykształcenia, począwszy od podstawowego, a skończywszy na wyższym. Bursy i schroniska były miejscem, gdzie rozwijało się przepojone patriotyzmem życie kulturalne i społeczne. System wychowawczy w bursach uzupełniało również wiele wartościowych zasad wychowania harcerskiego³.

Zaraz też po zorganizowaniu pierwszych zakładów opiekuńczych zaczęły powstawać zastępy i drużyny harcerskie, z których wyłoniło się harcerstwo bursowe.

Harcerstwo bursowe było zbiorowością o dużych walorach ideowo-wychowawczych, którą cechowała ponad to sprawność organizacyjna, skuteczność w działaniu i wysoka aktywność życia harcerskiego. Z tych względów, harcerstwo bursowe w latach dwudziestych decydowało o obliczu całego harcerstwa pruszkowskiego, o jego działalności i rozwoju. Było wzorcem, z którego czerpano przykłady dobrej pracy. Trwało to do momentu ostatecznej likwidacji zakładów opiekuńczych, a wraz z nimi i harcerstwa bursowego w Pruszkowie.

Na początku 1921 roku w Pruszkowie powstały dwa hufce harcerskie — męski i żeński. W dniu 7 lutego został ustanowiony Pruszkowski Hufiec ZHP męski, obejmujący swym zasięgiem następujące miejscowości: Pruszków—Żbików, Utratę (Piastów), Ożarów, Włochy, Milanówek. Komendantem tego Hufca został mianowany Oskar Zawrocki, młody wychowawca w jednym ze schronisk⁴.

Żeński Hufiec ZHP, o którym wiadomo tylko, że powstał na początku roku, działał wyłącznie na terenie Pruszkowa. Komendantem tego Hufca, rzecz nietypowa, był mężczyzna, Stanisław Jarocki, nauczyciel i wychowawca w bursie⁵.

³ Czesław Szyk: Wspomnienia o Zakładach Wychowawczych dla dzieci. Pruszków 1976 r. (maszynopis).

⁴ ZHP. Kronika Hufca Pruszkowskiego 1921 r. s. 13.

⁵ Tamże s. 3.

Ośrodkiem życia harcerskiego stała się Bursa im. Konstytucji 3 Maja. Tu mieściła się obszerna izba harcerska, w której miała swój kącik każda drużyna. W tej świetlicy lub na pobliskim obszernym placu odbywały się zbiórki drużyn i hufca. Tu też miała swą siedzibę Komenda Hufca. Opiekunem całego harcerstwa pruszkowskiego był Czesław Babicki, dyrektor miejscowych zakładów opiekuńczo-wychowawczych.

Z chwilą powstania hufców nastąpiło ożywienie działalności harcerskiej, przy czym stało się to specjalnie widoczne w hufcu męskim po mianowaniu w kwietniu 1921 r. Aleksandra Kamińskiego zastępcą Komendanta Hufca na teren Pruszkowa, i równocześnie drużynowym najstarszej III Pruszkowskiej Drużyny Harcerskiej im. T. Żana.

Wkrótce po tym harcerstwo pruszkowskie bezpośrednio i poprzez swoich przedstawicieli, stało się uczestnikiem kilku ważnych wydarzeń i imprez.

W dniu 20 marca 1921 r. odbył się w Warszawie Zjazd Chorągwi Warszawskiej i okręgu warszawskiego. Harcerstwo pruszkowskie na Zjeździe reprezentowali Aleksander Kamiński i Stanisław Jarocki. Obaj złożyli sprawozdania z działalności Hufców pruszkowskich. Działalność ta została pozytywnie oceniona przez Komendanta Chorągwi pfm. Kossakowskiego. Według relacji z tego Zjazdu wpisanej do Kroniki Hufca przez A. Kamińskiego dh. Kossakowski wyraził tą ocenę w sposób następujący: „...Pruszków zorganizował się niedawno, lecz od razu stawia mocne kroki i rokuje duże nadzieje”. Dh. Kamiński dodał od siebie w tym sprawozdaniu: „...Dużo środowisk składało sprawozdania lecz — o ile się nie mylę — żadne nie otrzymało takiej pochwały”⁶.

Wiosną 1921 pruszkowskie drużyny męskie wzięły udział w pierwszym w wyzwolonej Polsce Zlocie Harcerzy Chorągwi Warszawskiej i okręgu warszawskiego, który się odbył w Warszawie na Bielanach. Przebieg tego Zlotu tak opisał jeden z jego uczestników: „Młodzież harcerska uczestnicząca w Zlocie została zgromadzona wzdłuż Alei 3 Maja. Na wysokości obecnego Muzeum Wojska Polskiego ustawiona była trybuna honorowa z której defiladę oddziałów harcerskich odebrał gen. J. Haller. Jednostki harcerskie bezpośrednio po defiladzie udały się marszem ulicami stolicy do lasu bielańskiego (w rejon obecnej ulicy Podleśnej) gdzie znajdowały się rozstawione duże wojskowe namioty, w których zamieszkali uczestnicy Zlotu. Całodzienne wyżywienie przygotowywały wojskowe kuchnie polowe. Poranne mycie odbywało się nad brzegiem Wisły. Po

⁶ Tamże s. 20—21.

trzech dniach pobytu na Zlocie harcerze powrócili do Pruszkowa, bogatsi o wiele życiowych doświadczeń”⁷. Wkrótce po tym w Pruszkowie na terenie Bursy im. 3 Maja odbyła się uroczystość uhonorowania harcerzy za pełnienie w okresie działań wojennych w 1920 r. ofiarnej służby w strzeżeniu mienia państwowego i obiektów ważnych dla obronności kraju. W jedną z niedziel wiosną 1921 r. przybyli do Bursy przedstawiciele polskich władz wojskowych na czele z gen. J. Hallerem, oraz przedstawiciele Francuskiej Misji Wojskowej. Wszyscy harcerze, uczestnicy obozów harcerskiego obozu wartowniczego, pełniący służbę wartowniczą, otrzymali specjalne pamiątkowe odznaki. Aktu dekoracji dokonał osobiście gen. J. Haller⁸.

Wydarzeniem było też niewątpliwie powołanie do życia pierwszego Koła Przyjaciół Harcerstwa w Pruszkowie. Nastąpiło to 7 maja 1921 r. Wybrano Zarząd Koła, którego przewodniczącym został Ks. Prałat Tadeusz Czechowski, proboszcz parafii Żbikowskiej. Koło to, liczące początkowo tylko 14 osób, otworzyło chlubną kartę działalności ludzi, których serdeczna troska tak wiele znaczyła, by piękne ideały harcerskie trafiały do serc młodzieży, by harcerstwo w naszym mieście mogło działać i rozwijać się⁹.

Latem 1921 r. młodzież harcerska nie miała jeszcze możliwości wyjazdu na obozy letnie.

Hufiec męski rozwiązał ten problem, powołując specjalną drużynę wakacyjną do prowadzenia akcji letniej. W ramach tej akcji organizowano wycieczki i biwaki oraz krótkotrwałe obozy w okolicznych lasach. Kierował tą akcją Bronisław Chałęcki — jako wakacyjny drużynowy.

Rok 1922 wykazał niesłabnącą żywotność harcerstwa w Pruszkowie. Powstały dwie nowe drużyny męskie, obie bursowe — IV Pruszkowska Drużyna Harcerska im. Henryka Dąbrowskiego i VI Pruszkowska Drużyna Harcerska im. Stefana Eatorego. Członkami drużyn pruszkowskich, a wkrótce i członkami Komendy Hufca zostali Wincenty Klimaszewski i Jerzy Anczykowski.

Wiosną został zorganizowany w Komorowie jednodniowy Zlot harcerski męskiego Hufca Pruszkowskiego. Na Zlot przybył Komendant Chorągwi Warszawskiej — phm. Wądołowski.

⁷ Czesław Szyk: Wspomnienia o Zakładach Wychowawczych dla dzieci na terenie Pruszkowa w latach 1917—1928. Pruszków 1976 (maszynopis).

⁸ Tamże s. 16.

⁹ ZHP. Kronika Hufca Pruszkowskiego 1921 r. s. 37—38.

Zlot ten był przeglądem sprawności harcerstwa pruszkowskiego. Po wizytacji obozu i przeglądzie drużyn odbyły się pokazy sprawności fizycznej oraz gry harcerskie w terenie ¹⁰.

Sprawą dużej wagi było zapoczątkowanie w 1922 r. właściwej akcji letniej. Po raz pierwszy harcerze z męskich drużyn bursowych wyjechali na obozy letnie do czterech różnych miejscowości: do Czorsztyna w Pieninach, Strugienic na Wileńszczyźnie, Wolsztyna w Poznańskim i Drozdowa koło Łomży nad Narwią ¹¹. Najliczniejszy i najdłużej trwający, bo dwa miesiące, był obóz w Drozdowie zorganizowany w posiadłości rodziny Lutosławskich. W końcu 1922 r. w Państwowym Gimnazjum im. T. Zana powstał zastęp harcerek, z najstarszych uczennic tego gimnazjum, zorganizowany przez phm. Janinę Jasińską.

W gronie dziewcząt tworzących ten zastęp były między innymi: Apolonia Bocianówna, Wanda Gądzyńska, Waleria Kruszyńska, Maria Mikułówna, Jadwiga Włodarczyk, Maria Ziemiakówna, J. Kałucka. Grupa ta stała się zaczątkiem przyszłej drużyny. Nastąpiło to po półrocznej pracy, w czasie której phm. J. Jasińska zapoznała dziewczęta z metodyką harcerską i przygotowała je do pełnienia odpowiednich funkcji w drużynie.

W połowie 1923 r. zastęp rozwinął się w drużynę, liczącą około 40 dziewcząt, skupionych w trzech zastępach. Pierwszą drużynową została Apolonia Bocianówna. Tak powstała niebursowa I Żeńska Drużyna Harcerska, z której w późniejszym okresie rozwiną się szeregi harcerstwa żeńskiego w Pruszkowie.

Od samego początku drużyna wykazywała dużą samodzielność w organizowaniu i rozwijaniu pracy harcerskiej. Praca ta nie ograniczała się jedynie do zdobywania stopni i sprawności harcerskich oraz innych zajęć programowych, lecz uwzględniała w dużym zakresie pracę społeczną. Do najciekawszych i najbardziej kształcących należały dyżury dziewcząt w schronisku dla sierot — pod nazwą „Nasz Dom” — prowadzonym systemem Janusza Korczaka. Niejednokrotnie spotkania dziewcząt z wybitnym pedagogiem stanowiły dla nich głębokie przeżycia i później na zbiórkach były tematem dyskusji ¹².

Wśród pozytywnych dotąd przejawów działalności harcer-

¹⁰ Czesław Szytk: Wspomnienia o Zakł. Wych. dla dzieci na terenie Pruszkowa w latach 1917—1928 s. 29, 35. Pruszków 1976 (maszynopis).

¹¹ Tamże.

¹² Apolonia Bocianówna: Zarys historyczny I Żeńskiej Drużyny Harcerskiej im. Wandy Umińskiej. Pruszków 1984 r. (maszynopis).

skiej wystąpiło też zjawisko negatywne. Na początku 1923 r. przestała działać jedyna niebursowa drużyna męska — I Pruszkowska Drużyna Harcerska im. R. Traugutta.

Przed zbliżającą się akcją letnią Komenda Hufca nie podjęła działań, by ten stan zmienić.

Akcja obozowa w 1923 roku, podobnie jak w poprzednim, objęła tylko męskie drużyny bursowe. Obozy letnie zostały zorganizowane w kilku miejscowościach, między innymi w Czorsztynie i Drozdowie. Uczestnicy tego ostatniego obozu mieli możliwość w czasie licznych wycieczek krajoznawczych dobrze poznać region kurpiowski¹³.

Na początku września ożyła sprawa I Pruszkowskiej Drużyny Harcerskiej. Zajął się nią osobiście A. Kamiński. W wyniku przeprowadzonych przez niego rozmów z kierownikiem Szkoły Powszechnej im. T. Kościuszki, p. Rodziewiczem, uzyskał on zgodę na zorganizowanie drużyny harcerskiej przy tej szkole. Na bezpośredniego wykonawcę tego zadania został wyznaczony Jerzy Anczykowski. 23 września 1923 r. ponownie została powołana do życia I Pruszkowska Drużyna Harcerska, tym razem mająca za patrona Stefana Czarnieckiego. Składała się z trzech zastępów harcerzy, uczniów starszych klas szkoły im. T. Kościuszki i kilku chłopców z innych szkół. Drużynowym został Jerzy Anczykowski, przybocznym Jan Uklejski, a pierwszymi zastępowymi zostali: Cz. Makowski, Wł. Rynkiewicz i Z. Zakrzewski. Działalność tej drużyny bardzo szybko stała się widoczna w harcerskim środowisku Pruszkowa¹⁴.

Głównym wydarzeniem w 1924 r. był I Złot Narodowy Harcerzy. Otrzymał się w dniach 3—9 lipca w Warszawie, w miasteczku obozowym na Siekierkach. Brało w nim udział 3533 harcerzy i 152 instruktorów. Harcerze z Pruszkowa wzięli w nim też udział, uczestnicząc w kilku imprezach Złotowych.

W czasie tego Złotu harcerze polscy oddali hołd wielkiemu wieszczowi narodowemu Adamowi Mickiewiczowi i bohaterowi narodowemu Księżu Józefowi Poniatowskiemu, składając wieńce u stóp ich pomników.

W tym samym czasie w Świdrze odbywał się Złot harcerek.

Zaraz po Złotach rozpoczęła się akcja obozowa. I tym razem na obozy letnie wyjechali tylko harcerze drużyn bursowych. Jeden z takich obozów, grupujący największą liczbę uczestników, został zorganizowany w Druskiennikach nad Niemnem.

¹³ Czesław Szyk: Wspomnienia o Zakładach Wychowawczych dla dzieci na terenie Pruszkowa w latach 1917—1928 s. 29, 35.

¹⁴ Jerzy Anczykowski: Zarys służby w ZHP (rękopis).

Kilku starszych harcerzy wyjechało na Obóz Instruktorski nad Wigrami.

Dalszą działalność harcerską tego roku wzbogaciła impreza urządzona przez I Pruszkowską Drużynę im. St. Czarnieckiego. Dnia 28 września obchodziła pierwszą rocznicę ponownego założenia. Przybyli na tą uroczystość do Szkoły im. T. Kościuszki harcerki i harcerze drużyn pruszkowskich oraz zaproszeni goście, a wśród nich burmistrz miasta J. Cichecki. Po okolicznościowych przemówieniach odbyły się na placu przed Szkołą popis. Najefektywniejszą ich częścią był pokaz harcerskiego oddziału pożarniczego, działającego w ramach drużyny⁴⁵.

Jak to się stało, że zaledwie po rocznej działalności drużyna ta mogła się poszczycić tak widocznymi osiągnięciami? Otóż zaraz po zorganizowaniu rozwinęła ona dużą aktywność, którą po pewnym czasie zaczęły hamować trudne warunki lokalowe. Postanowiono je polepszyć. Pomógł w tym przypadek. 1 kwietnia 1924 r. wybuchł groźny pożar szopy z sianem na terenie Szpitala w Tworkach. Mimo przybycia straży pożarnej z Pruszkowa ogień groził sąsiednim budynkom. W tym czasie odbywała się zbiórka I Pruszkowskiej Drużyny Harcerskiej, która pośpieszyła z pomocą i wzięła udział w akcji gaszenia pożaru⁴⁶. Naczelnik straży, Witold Chełmiński, dziękując harcerzom za okazaną pomoc, zainteresował się również ich działalnością i kłopotami. Wkrótce też gdy Straż Pożarna otrzymała odpowiedni lokal przy ul. Niecałej stara remiza strażacka przy ul. Kraszewskiego, dzięki panu W. Chełmińskiemu, który okazał się wielkim przyjacielem harcerstwa, została przekazana I Pruszkowskiej Drużynie Harcerskiej.

Przy tej okazji przekazano też drużynie wyposażenie strażackie dla 2 sekcji wraz z małą pompą przenośną oraz kilkanaście instrumentów dętych. Drużyna przeniosła się do nowej obszerniejszej, choć bardzo skromnej siedziby. Szeregi drużyny rozwinęły się do czterech zastępów harcerzy i dwóch sekcji harcerzy-strażaków, które składały się ze starszych wiekiem chłopców, uczestniczących we wszystkich akcjach ratowniczych. Powstała też kilkunastoosobowa orkiestra dęta, której szkoleniem zajął się p. Szymon Szugajew⁴⁷. Przy drużynie powstało również Koło Przyjaciół Harcerstwa pod przewodnictwem p. Szczepana Gołonkiewicza. Od tego momentu wzra-

⁴⁵ „Echo Pruszkowskie” Nr 15 z dnia 5.X.1924 r.

⁴⁶ Jerzy Anczykowski: Zarys służby w ZHP (rękopis. „Echo Pruszkowskie” Nr 4 z dnia 13.IV.1924 r.

⁴⁷ Czesław Makowski: Wspomnienia z okresu działalności w ZHP w Pruszkowie (rękopis).

stała ranga i znaczenie I Pruszkowskiej Drużyny Harcerskiej im. St. Czarnieckiego.

Rok 1925 to dalszy wzrost szeregów harcerskich oraz wielu ważnych przejawów życia harcerskiego. Rozpoczęła działalność nowoorganizowana męska VII Pruszkowska Drużyna Harcerska. Wszystko wskazuje, że była to też drużyna bursowa. Przy wydatnym udziale Komendy Hufca, w maju podjęła również działalność zorganizowana w Gimnazjum T. Zana męska VIII Pruszkowska Drużyna Harcerska. Drużynowym został mianowany przod. Stanisław Michalski, uczeń VII klasy tego gimnazjum, Profesor St. Witkowski został opiekunem drużyny¹⁸.

W ostatnią niedzielę kwietnia cały Hufiec Pruszkowski brał udział w uroczystym poświęceniu sztandaru I Utrackiej Drużyny Harcerskiej, uświetnionym popisami drużyn.

W dniu święta narodowego 3 Maja całe harcerstwo bursowe uczestniczyło w uroczystości związanej z dziesięcioleciem istnienia Bursy im. Konst. 3 Maja.

Na początku czerwca nastąpiła ważna zmiana osobowa w Komendzie Hufca. Z powodu nadmiaru obowiązków zawodowych ustąpił z funkcji Komendanta phm. Oskar Zawrocki, właściwy organizator harcerstwa w Pruszkowie. Zostało to przyjęte z wielkim żalem przez całe pruszkowskie środowisko harcerskie. Dh. O. Zawrocki nie rozstał się jednak całkowicie z harcerstwem, pozostając drużynowym V Pruszkowskiej Drużyny.

Nowym komendantem hufca został phm. Aleksander Kamiński, kierownik Bursy im. Konstytucji 3 Maja¹⁹.

Przed zbliżającą się akcją letnią, 20 czerwca 1925 r. odbyła się w ogrodzie Ks. Ks. Emerytów (Sokoła) uroczysta odprawa drużyn Hufca Pruszkowskiego. W obecności przedstawicieli władz miejskich, szkolnictwa, zakładów wychowawczych, opiekunów i przyjaciół harcerstwa — hufiec zaprezentował swą sprawność.

Po przyrzeczeniu złożonym przez nowych młodzików nastąpiły ćwiczenia i pokazy poszczególnych drużyn, a wśród nich występ gorąco oklaskiwanej harcerskiej orkiestry dętej — I Pruszkowskiej Drużyny pod batutą p. Szymona Szugajewa.

Miłym zakończeniem było ognisko, w czasie którego nowomianowany komendant Hufca phm. A. Kamiński wygłosił gawędę, przedstawiającą najważniejsze hasła pracy wakacyjnej. Odśpiewaniem Roty zakończono odprawę²⁰.

Letnia akcja obozowa jeszcze i tym razem objęła tylko dru-

¹⁸ „Echo Pruszkowskie” Nr 11 z dnia 7.VI.1925 r.

¹⁹ Tamże.

²⁰ „Echo Pruszkowskie” Nr 12 z dnia 12.VII.1925 r.

żyny bursowe. Obozy zostały urządzone — w Druskiennikach nad Niemnem, w Czorsztynie i w bliżej nie ustalonej miejscowości na Kresach Wschodnich. Czterech kandydatów na instruktorów udało się nad Jezioro Wigierskie; na specjalny Kurs Instruktorski.

W połowie lata, na pierwszy kurs drużynowych i zastępowych odbywający się w Żakli (w Gorcach) wyjechało pięć harcererek z I Żejskiej Drużyny: A. Bocianówna, M. Mikułówna, W. Gądzińska, W. Kondratiuk i E. Woroniecka. Organizatorką i prowadzącą ten kurs była phm. Ewa Gradecka²¹.

Na czas wakacji życie harcerskie tych, którym nie dane było wyjechać na obozy, przeniosło się na pola i lasy otaczające Pruszków.

Powakacyjną działalność otworzyła podniosła uroczystość — poświęcenie i przekazanie Sztandaru I Pruszkowskiej Drużynie Harcerskiej im. St. Czarnieckiego, pierwszego harcerskiego Sztandaru w Pruszkowie. Nastąpiło to w dniu 27 czerwca 1925 r. Sztandar ten został ufundowany staraniem Koła Przyjaciół Drużyny, ze składek przyjaciół i sympatyków harcerstwa. Rodzicami chrzestnymi Sztandaru byli: burmistrz J. Cichecki, Antonina Chełmińska, Zenon Rutkowski, Julia Skrzypińska, Antoni Klepadło i Józefa Maria Uklejska. W uroczystości uczestniczyły władze miejskie, delegacja Komendy Chożąwi z phm. St. Langem na czele, Komenda Hufca, wszystkie drużyny harcerskie oraz liczne grono przyjaciół harcerstwa.

Po Mszy Św. Sztandar został poświęcony przez Kapelana Hufca Ks. Bronisława Kuleszę, a następnie przekazany drużynowemu Jerzemu Anczykowskiemu, który wręczył go chożąwu Janowi Uklejskiemu — jak głosił akt wręczenia sztandaru, „aby go nosił na użytek Ojczyzny, ku chwale Harcerstwa Polskiego i sławie Drużyny”²².

Nowy rok harcerski zainauguowała zbiórka całego Hufca męskiego, która odbyła się 18 października 1925 r. w sali „Ergos”. Odbyły się pokazy drużyn, a wśród nich występ orkiestry harcerzy — I Pruszkowskiej Drużyny. Hufiec rozpoczął pracę pod hasłem „pracy wewnętrznej nad doskonaleniem charakterów i wyrobieniem fizycznym młodzieży”. W tym czasie hufiec męski skupiał 8 drużyn i ponad 240 harcerzy²³.

²¹ phm. Eugenia Woroniecka-Kołąkowska: Informacje o pracy harcerskiej w Pruszkowie (rękopis).

²² Akt wręczenia Sztandaru I Męskiej Drużyny Harcerskiej im. Stefana Czarnieckiego w Pruszkowie 1925 r. (fotokopia).

²³ „Echo Pruszkowskie” Nr 15 z dnia 22.XI.1925 r.

W życiu każdej drużyny harcerskiej w latach międzywojennych niezwykle ważną sprawą był wybór patronki lub patrona drużyny. Żyła tym cała drużyna, dokonując wyboru w atmosferze powagi i po dokładnym poznaniu postaci przyszłej patronki lub patrona. W taki sposób dokonała wyboru swej patronki I Żeńska Drużyna Harcerska gimnazjalna. W 1925 roku z inicjatywy phm. Ewy Grodeckiej, opiekującej się drużyną z ramienia Komendy Chorągwi, drużyna obrała za patronkę, mającą w tym czasie 84 lata Wandę Umińską, powstańca 1863 r. więźnia Cytadeli Warszawskiej, wybitną działaczkę społeczną. Dużo starań wykazała drużyna, aby Ją poznać i użyć Jej zgodę. Wiele zbiorów poświęcono też na zaznajomienie się z biografią patronki²⁴.

W końcu roku drużyny pruszkowskie, zarówno żeńskie jak i męskie zostały podporządkowane nowym Komendom Chorągwi. Powstały one w listopadzie 1925 r. z podziału Chorągwi Warszawskiej. Dotychczasowy Wydział Drużyn Prowincjonalnych został oddzielony od Chorągwi Stołecznej i po pewnym czasie przybrał nazwę Chorągwi Mazowieckiej, żeńskiej i męskiej.

O wiele skromniejszy w wydarzenia od poprzedniego był rok 1926. Jeden z niezbyt szczegółowych zapisów z życia harcerskiego informuje, że hufiec harcerzy pruszkowskich w tym roku, pod kierownictwem nowego Komendanta phm. A. Kamińskiego, nie ustawał w swej pracy wychowawczej. W okresie wakacyjnym harcerze znów zobaczyli kawałek Polski. Harcerze z VIII Pruszkowskiej Drużyny gimnazjalnej zawędrowali w Tatry. Inni z drużyn bursowych spędzili sześć tygodni na obozie położonym na wielkiej polanie górskiej w Karpatach. Jeszcze inni obozowali nad wielkim Jeziorem Wigierskim na Suwalszczyźnie. A ci, co zostali w Pruszkowie, tak jak w latach minionych, musieli się zadowolić Dębakiem, Lasem Komorowskim i Helenowskim, a tylko odważniejsi robili wyprawy do Puszczy Kampinoskiej²⁵.

Po raz pierwszy własny obóz letni (kolonię) zorganizowała I Żeńska Drużyna gimnazjalna. Odbył się on w Rybnie koło Wyszkowa nad Bugiem. Obóz ten liczący około 30 dziewcząt prowadziła jako komendantka Apolonia Bocianówna. Jedyną starszą osobą na obozie była matka jednej z harcerek p. Szmidtowa. W czasie pobytu na obozie jego uczestniczki, poza zajęciami harcerskimi, pomagały przy żniwach okolicznej lud-

²⁴ Apolonia Bocianówna: Zarys historyczny I Żeńskiej Drużyny Harcerskiej im. Wandy Umińskiej. Pruszków 1984 r. (maszynopis).

²⁵ „Echo Pruszkowskie” Nr 3 z dnia 12.XII.1926 r.

ności. Drużyna ta przeżyła też smutne chwile. W 1926 r. zmarła patronka drużyny Wanda Umińska. Cała drużyna wzięła udział w pogrzebie, który się odbył na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Nad grobem dziewczęta złożyły uroczyste przyrzeczenie naśladowania Jej w życiu i działalności społecznej²⁶.

Pod koniec roku hufiec męski powiększył się o nową drużynę harcerską. Tym razem o drużynę nietypową, t.zw. „włóczęgów”. Drużynę włóczęgów tworzyli starsi harcerze do których zaliczała się młodzież mająca ukończone 17 lat, zwłaszcza pracująca w fabrykach i warsztatach. Głównym hasłem włóczęgów było realizowanie w życiu prawa harcerskiego i wędrówki po polach i lasach. Odznakę drużyn włóczęgów stanowiła głowa górala wycięta w blaszce białej, noszona na lewym naramienniku. Ochotnik (pierwszy stopień włóczęgów) nosił ją bez podkładki, a Włóczęga (drugi stopień) na zielonej podkładce. Drużynowym pruszkowskich włóczęgów był Jerzy Wolański²⁷. Fakty wskazują, że głównym terenem działalności drużyny była Szkoła Stow. Mechaników.

Następny rok 1927 przynosi poszerzenie działalności harcerskiej, podnosząc jej wartość i użyteczność społeczną. Na początku roku powstał Harcerski Klub Sportowy, grupujący starszą młodzież harcerską żeńską i męską. Było to przedsięwzięcie pionierskie w rozwoju kultury fizycznej na terenie naszego miasta. Klub, pod kierunkiem instruktorów-studentów Państw. Inst. Wych. Fiz. i Sportu rozwinął wielokierunkową działalność. Dzięki przychylności Dyrekcji Gimnazjum T. Zana, która udostępniła salę gimnastyczną i boisko, powstała sekcja gimnastyczna i lekkoatletyczna, wprowadzono treningi dziu-dzitsu i boks, rozwinęły się gry sportowe, zwłaszcza koszykówka i siatkówka²⁸. Nieco później został zorganizowany też Harcerski Hufiec Przysposobienia Wojskowego.

Wzrastające z każdym rokiem zainteresowanie akcją obozową, dostarczyło w 1927 r. kilku ciekawych przykładów, w jaki sposób drużyny własną pomysłowością i wysiłkiem pragnęły uzyskać choćby skromną część środków na ten cel. I tak III Pruszkowska Drużyna im. T. Zana zorganizowała konkurs strzelecki, cieszący się dużym zainteresowaniem młodzieży; IV Pruszkowska Drużyna im. H. Dąbrowskiego wystawiła sztukę sceniczną i zajęła się oprawą książek, a VIII Pruszkowska Dru-

²⁶ Apolonia Bocianówna: Zarys historyczny I Żeńskiej Drużyny Harcerskiej im. Wandy Umińskiej. Pruszków 1984 r. (maszynopis).

²⁷ „Echo Pruszkowskie” Nr 4 z dnia 20.III.1927 r.

²⁸ „Echo Pruszkowskie” Nr 2 z dnia 2.II.1927 r.

żyna (gimnazjalna) zorganizowała odczyt pt. „Praca i zmęczenie” (wygłoszony przez O. Zawrockiego) i podjęła się zakładania aparatów radiowych²⁹. Niestety rozmiary letniej akcji obozowej tamtego roku nie są znane. Wiadomo jedynie, że grupa ośmiu starszych harcerzy i instruktorów pruszkowskich wyjechała na Obóz Instruktorów i Zastępowych nad Wigrami. Byli w tej grupie A. Kamiński, W. Klimaszewski, J. Anczykowski, J. Uklejski, H. Biegański, Wł. Stypułkowski, Cz. Makowski i J. Makowski³⁰.

Z życia harcerstwa żeńskiego zachowała się też tylko kilka skromnych wiadomości. I tak w ramach żeńskiej Chorągwi Mazowieckiej został utworzony V Hufiec Mazowiecki, w którego skład weszła I Żeńska Drużyna Harcerska im. W. Umińskiego z Pruszkowa, I Żeńska Drużyna Harcerska im. Anieli Szycówny z Piastowa i zastęp harcerek z Brwinowa³¹. Zachowała się wiadomość o zmianie drużynowej w I ŻDH w Pruszkowie. Kierująca tą drużyną od jej założenia Apolonia Bocianówna ze względu na wyjazd na studia ustąpiła z funkcji drużynowej. Funkcję tę przejęła Jadwiga Włodarczyk. Drużyna ta, rozwijając swój program pracy społecznej, nawiązała kontakt z Zakładem dla Dzieci Niedorozwiniętych w Pruszkowie, prowadzonym przez małżonków Fuchsów. Została podjęta owocna współpraca. W latach 1927/28 harcerki odbywały dyżury w tym Zakładzie, zajmowały się dziećmi, ucząc ich śpiewu i tańców ludowych, organizując zabawy³¹.

W drugiej połowie 1927 roku widoczny dotąd rozwój harcerstwa w Pruszkowie został zahamowany. Nastąpiło to z chwilą rozpoczęcia stopniowej likwidacji zakładów opiekuńczych, co pociągało za sobą zmniejszanie się szeregów harcerstwa burzowego.

Zaczęła się też zmniejszać kadra kierownicza harcerstwa, a wśród odchodzących znaleźli się między innymi, zasłużony dla harcerstwa pruszkowskiego — hm. Oskar Zawrocki i jego bliski współpracownik — phm. Jan Oźdżyński. Wkrótce też, co wywarło ogromne wrażenie, ustąpił z funkcji Komendanta Hufca i opuścił Pruszków hm. Aleksander Kamiński.

W końcu 1927 r. w trudnej sytuacji znalazła się I Pruszkowska Drużyna Harcerska im. St. Czarnieckiego. Bezpośrednią tego przyczyną była utrata świetlicy mieszczącej się w byłej

²⁹ „Echo Pruszkowskie” Nr 3 z dnia 20.II.1927 r.

³⁰ Czesław Makowski: Wspomnienia z okresu działalności w ZHP w Pruszkowie (rękopis).

³¹ Phm. Eugenia Woronecka-Kożakowska: Informacja o pracy harcerskiej w Pruszkowie (rękopis).

starej remizie strażackiej (zlikwidowanej jako obiekt) oraz ustąpienie z funkcji drużynowego phm. J. Anczykowskiego. Ustupując po prawie pięcioletnim okresie kierowania drużyną J. Anczykowski wpisał się do jej historii nie tylko jako drużynowy o najdłuższym stażu, ale przede wszystkim jako jej powtórny organizator oraz jako ten, który rozwinął i utrwalił jej działalność. Po J. Anczykowskim I Pruszkowską Drużynę przejął H. Biegański.

W 1928 r. już wyraźnie zaznaczyło się osłabienie harcerstwa w Pruszkowie. Postępowała likwidacja zakładów opiekuńczych. Coraz mniej drużyn bursowych przejawiało działalność.

W zasadzie to tylko trzy drużyny niebursowe prowadziły normalną działalność harcerską, tj. męska I i VIII Drużyna Harcerska oraz I Żeńska Drużyna Harcerska. Nadal istniał Pruszkowski Hufiec męski, którym przez okres I półroczka kierował jako p.o. komendanta phm. Jerzy Anczykowski. Drużyna żeńska podlegała V Hufcowi Mazowieckiemu, którego Hufcową była hm. J. Sokołowska.

Rada Hufca Harcerskiego w Pruszkowie, siedzą od lewej: A. Kamiński, W. Rychlicki, O. Zawrocki, A. Zaborowski, S. Michalski. Stoją od lewej: W. Klimaszewski, Br. Kowalski, Br. Chajęcki, J. Oźdyński, 1924—25.

W tak niesprzyjającej sytuacji wyjątkową żywotność okazała I Pruszkowska Drużyna Harcerska im. St. Czarnieckiego. Na początku roku bezdomna jeszcze, bo bez własnej świetlicy,

szybko pokonała przeszkody i kontynuowała działalność. Przez krótki czas korzystała z lokalu Ochotn. Straży Pożarnej przy ul. Niecałej. Niebawem dzięki staraniom drużynowego H. Bieguńskiego i Naczelnika W. Chełmińskiego drużyna uzyskała samodzielną świetlicę przy ul. 3 Maja i ze zwiększoną energią podjęła pracę.

Wysiłek swój skierowała przede wszystkim na przygotowanie i właściwe zorganizowanie akcji letniej. Zostało to uwieńczone powodzeniem. Latem 1928 r. I Pruszkowska Drużyna po raz pierwszy wyjechała na całkowicie samodzielny obóz letni do Druskiennik nad Niemnem. Obóz prowadził H. Bieguński, jego zastępcą był T. Rybicki a oboźnym Cz. Makowski. Program obozu oprócz zajęć szkoleniowych i obozowych pozwolił uczestnikom na zwiedzenie Wilna oraz dobre poznanie okolicznych miejscowości i pięknych nadniemeńskich lasów.

Zaraz po obozie H. Bieguński zmuszony do opuszczenia Pruszkowa, ustąpił z funkcji drużynowego I Pruszkowskiej Drużyny, którą przejął i do końca 1928 r. prowadził jako p.o. drużynowego Cz. Makowski³².

*I Pruszkowska Drużyna Harcerska im. Stefana Czarnieckiego.
W środku w cywilnych ubraniach hm. Bronisław Chajęcki
i phm. Jerzy Anczykowski, 1927 r.*

³² Czesław Makowski: Wspomnienia z okresu działalności w ZHP w Pruszkowie (rękopis).

W akcji obozowej uczestniczyła też I Żeńska Drużyna, biorąc udział w II Ogólnopolskim Zlocie Harcerzek zwołanym w pięćsetną rocznicę śmierci Zawiszy Czarnego.

Zlot ten odbywał się w dniach 5—20 lipca 1928 r. w Rybieniu nad Bugiem.

Rok 1928 zamknął jeden z bardzo ważnych okresów historii harcerstwa pruszkowskiego, t.zw. okres bursowy. W tym bowiem roku uległy ostatecznej likwidacji bursy i schroniska w Pruszkowie, a wraz z nimi przestało istnieć harcerstwo bursowe.

W następstwie tego aż sześć drużyn męskich i trzy drużyny żeńskie zakończyły swą działalność. Nie pozostało to jednak bez śladu. Wszystkie wartości, jakie reprezentowało sobą harcerstwo bursowe, weszły do tradycji i historii harcerstwa pruszkowskiego jako jeden z jego najpiękniejszych rozdziałów.

2. DZIAŁALNOŚĆ HARCERSKA W OKRESIE POBURSOWYM. (1929—1939).

Rok 1929 otwiera t.zw. okres pobursowy, okres początkowo trudny. W tym bowiem roku harcerstwo w Pruszkowie reprezentowały już tylko trzy drużyny niebursowe, którymi były: miejska I Pruszkowska Drużyna Harcerska im. St. Czarnieckiego, gimnazjalna VIII Pruszkowska Drużyna Harcerska im. Księcia J. Poniatowskiego i gimnazjalna I Żeńska Drużyna Harcerska im. W. Umińskiej. Skupiały one łącznie nie więcej jak 110 harcerzy i harcerek, tj. zaledwie połowę stanu z jakim harcerstwo pruszkowskie rozpoczęło działalność w 1921 r.

Na tych drużynach spoczęła odpowiedzialność za dalsze losy harcerstwa w Pruszkowie.

Rozpoczęły one działalność w tym szczególnym roku pod kierownictwem nowych drużynowych, którymi byli; I Pruszkowskiej Drużyny — phm. Wincenty Klimaszewski, VIII Pruszkowskiej Drużyny — Tadeusz Rybicki i I Żeńskiej Drużyny — Maria Ziemiakówna. Obowiązywała ta sama co dotychczas przynależność drużyn do hufców, a mianowicie drużyn męskich do Hufca Pruszkowskiego, a drużyny żeńskiej do V Hufca Mazowieckiego. W rzeczywistości hufiec męski istniał tylko formalnie, gdyż nikt w tym czasie nie pełnił funkcji hufcowego. Hufiec żeński natomiast działał pod kierownictwem Hufcowej, phm. Jagody Grodeckiej, która objęła tę funkcję po hm. J. Kamińskiej.

Trudna sytuacja w harcerstwie pruszkowskim wzbudziła większe zainteresowanie przyjaciół i sympatyków harcerstwa. Dając temu wyraz, jedyne Koło Przyjaciół Harcerstwa, ist-

niejące dotąd tylko przy I Pruszkowskiej Drużynie męskiej, rozszerzyło ramy swej działalności i objęło opieką wszystkie drużyny pruszkowskie.

Wydarzeniem roku 1929 był II Narodowy Zlot Harcerzy. Odbył się on w dniach od 14—23 lipca w Poznaniu, na terenie sąsiadującym z Powszechną Wystawą Krajową, reprezentującą po raz pierwszy osiągnięcia polskiego przemysłu. Nic dziwnego więc, że w zajęciach harcerskich w okresie przedzłotowym dominowały przygotowania do udziału w tym Zlocie.

Z Pruszkowa wyjechała jednak na Zlot tylko I Pruszkowska Drużyna Harcerska im. St. Czarnieckiego pod komendą phm. W. Klimaszewskiego. Po uroczystym pożegnaniu przez burmistrza miasta, Koło Przyjaciół Harcerstwa oraz liczne grono harcerzek i harcerzy, drużyna wyjechała z Pruszkowa 11 lipca i tego samego dnia znalazła się w Obozie Złotowym.

Uczestnicząc w imprezach Złotowych, drużyna pruszkowska wzięła udział w biegu harcerskim i wystąpiła na wielkiej arenie z popisem stawiania masztu z „lasek”, co jak zanotował kronikarz, zostało nagrodzone „burzą oklasków”. Cały przebieg Zlotu został opisany w Kronice Złotowej, która zachowała się do dziś. Opis ten kończą takie oto słowa drużynowego phm. W. Klimaszewskiego, zasługujące by je zacytować;

„...II Zlot Narodowy to dla drużyny coś, co dało jej dużą szkołę, zobrazowało całe harcerstwo i jego wartość.

Gdy chodziliśmy po ulicach obozu to z pewną dumą wewnętrzną, że to wszystko nasze, zrobione naszym wysiłkiem i młodymi rękoma. A gdyśmy przechodzili przez ulice Poznania witani entuzjastycznie przez jej mieszkańców widzieliśmy, że nie jesteśmy sami, a za nami całe społeczeństwo”³³.

Uczestnictwo w Zlocie I Pruszkowskiej Drużyny ugruntowało jej pozycję jako drużyny przodującej w środowisku pruszkowskim.

Po rozpoczęciu nowego roku harcerskiego Pruszków dał dowód, że stanowi nadal, choć już nie tak liczny, ale żywotny ośrodek harcerski. W ostatnią niedzielę października 1929 r. drużyny męskie, przy wydatnej pomocy Koła Przyjaciół, zorganizowały imprezę harcerską, na którą przybyło kilka drużyn mazowieckich z bliższych i dalszych okolic. Imprezą tą był harcerski bieg z przeszkodami. Polegał on na przebyciu przez kilku osobowy zespół trasy, liczącej 4 km i pokonanie 11 przeszkód w ciągu najkrótszego czasu. W biegu wzięło udział 7 ze-

³³ Kronika I Pruszkowskiej Drużyny Harcerskiej im. St. Czarnieckiego. II Narodowy Zlot Harcerzy w Poznaniu 1929 r.

spółów, liczących ogółem 54 zawodników. Bieg zakończył się zwycięstwem zespołu z Łowicza. Dalsze miejsca w kolejności zajęły zespoły z następujących miejscowości: Ursynów I, Pruszków, Bielany, Ursynów II, Skierniewice i Brwinów. Po zawodach w sali gimnazjalnej odbyło się wręczenie nagród ³⁴.

Po pokonaniu pierwszych trudności z większą otuchą przystąpiły drużyny do pracy w 1930 r. Już na początku roku spotkały się z poparciem społecznym. W dniu 2 lutego, odbyło się Walne Zebranie Koła Przyjaciół Harcerstwa w Pruszkowie. Dokonano na nim oceny aktualnego stanu harcerstwa i możliwości jego rozwoju. Problemy poszczególnych drużyn przedstawili: w imieniu I Żeńskiej Drużyny — M. Ziemiakówna, I Pruszkowskiej Drużyny — J. Tarasiński i VIII Pruszkowskiej Drużyny — T. Rybicki. W imieniu całego środowiska pruszkowskiego wystąpił phm. W. Klimaszewski. Ukazany wówczas aktualny stan harcerstwa w Pruszkowie to — działająca jedna drużyna żeńska, licząca 44 harcerki i dwie drużyny męskie, o łącznej liczbie 67 harcerzy.

Walne Zebranie wyłoniło Zarząd Koła w następującym składzie: płk. J. Rawicz — jako prezes oraz członkowie pp. Sz. Szugajew, E. Stypułkowska, N. Wojtaszyńska, Z. Kondracka, Zdz. Szymborski, dyr. L. Ostrowski i jako przedstawiciel drużyn harcerskich phm W. Klimaszewski.

Nowo wybrany Zarząd zadeklarował wydatną pomoc drużynom i zaakceptował program akcji letniej na bieżący rok ³⁵.

W niedzielę 11 maja 1930 r. Pruszków znalazł się we władaniu młodzieży harcerskiej. Uroczystości obchodzono „Dzień Harcerza”, 15-lecie istnienia harcerstwa w Pruszkowie i 10-lecie I Pruszkowskiej Drużyny Harcerskiej im. St. Czarnieckiego. W uroczystości wzięły udział drużyny miejscowe oraz liczne przybyłe drużyny harcerskie z Brwinowa, Milanówka, Grodziska, Żyrardowa, Skierniewic, Łowicza, Rawy Maz. i Rembertowa. Przybył też na tę uroczystość Komendant Chorągwi Mazowieckiej hm. Stanisław Mościcki.

Po Mszy Św., przeglądzie drużyn i defiladzie, w sali „Sokoła” odbyła się akademie. Na program akademii złożyło się przemówienie Kom. Chor. hm. St. Mościckiego, referat hm. W. Klimaszewskiego p.t. „Harcerstwo pruszkowskie w świetle dat” i część artystyczna. Po tym, przez wiele godzin trwały pokazy i zawody sportowe. Najważniejszą konkurencją był marsz wojskowy z bronią na dystansie 10 km o nagrodę prze-

³⁴ „Echo Pruszkowskie” Nr 19—20 z dnia 3.XI.1929 r.

³⁵ „Głos Pruszkowa” Nr 2—3 z dnia 16.II.1930 r.

chodnią w postaci srebrnego pucharu, ufundowanego przez Przewodniczącą KPH.

Pierwsze miejsce w tej konkurencji zdobył patrol I Pruszkowskiej Drużyny. Wieczorem nastąpiło uroczyste zakończenie święta ³⁶.

Latem 1930 r. większość harcerek i harcerzy pruszkowskich wyjechała na obozy. Obóz I Żeńskiej Drużyny został zorganizowany w Kamieniu nad Rawą koło Skierniewic. Przebywały na nim, w dniach od 4—26 lipca 22 harcerki. Obóz prowadziła M. Ziemniakówna.

Obóz męski I Pruszkowskiej Drużyny odbył się w dniach od 30 czerwca do 5 sierpnia w Kudryńcach na Podolu koło Zaleszczyk. Uczestniczyło w nim 35 harcerzy. Komendantem obozu był hm. W. Klimaszewski, a jego zastępcą Cz. Makowski. Zastępy obozowe prowadzili — S. Sitarek, Wł. Gołębiowski i L. Wild. Pod względem programowym był to obóz szkoleniowy. W czasie jego trwania odbyło się kilka ciekawych wycieczek, m.in. do Zaleszczyk, Trembowli i do Chocimia po stronie rumuńskiej.

Podczas uroczystego zakończenia obozu hm. W. Klimaszewski przyjął przyrzeczenie harcerskie od nowych Młodzików, wśród których był późniejszy drużynowy Stefan Kowalski. W drodze powrotnej z obozu drużyna zatrzymała się we Lwowie i zwiedziła miasto ³⁷. Po obozach nastąpiła zmiana drużynowej I Żeńskiej Drużyny i drużynowego I Pruszkowskiej Drużyny. Maria Ziemniakówna ustąpiła z funkcji drużynowej i przekazała I Żeńską Drużynę Eugenii Woronieckiej, wychowawce drużyny. E. Woroniecka, już jako drużynowa wzięła udział w I Ogólnopolskim Zlocie Żeńskiej Starszyny Harcerskiej (12—25 sierpnia 1930 r.) nad jeziorem Kiełpińskim koło Lidzbarka na Pomorzu.

Również hm. Wincenty Klimaszewski, drużynowy I Pruszkowskiej Drużyny i zarazem organizator życia harcerskiego całego środowiska, ze względu na zmianę miejsca zamieszkania ustąpił z funkcji drużynowego i zakończył działalność harcerską w Pruszkowie.

Hm. W. Klimaszewski odchodząc pozostawił bogato zapisaną kartę służby harcerskiej, o której należy pamiętać. Do harcerstwa wstąpił w 1919 r. w Ciechanowie, jako 12-letni chłopiec. Od 1922 r. był już nieprzerwanie przez 8 lat członkiem drużyn pruszkowskich. Był zastępowym, przybocznym i dru-

³⁶ „Głos Pruszkowa Nr 5 z dnia 1.VI.1930 r.

³⁷ „Głos Pruszkowa” Nr 6 z dnia 20.VII.1930 r. Czesław Makowski: Wspomnienia z okresu działalności w ZHP w Pruszkowie (rękopis).

zynowym II i IV Pruszkowskiej Drużyny Harcerskiej im. St. Czarnieckiego.

Począwszy od 1923 r. do 1927 r. włącznie był uczestnikiem kursów instruktorskich, w tym czterokrotnie (1924—1927) na obozach nad Wigrami. Brał udział w I Zlocie ZHP we Lwowie w 1921 r., w I Narodowym Zlocie Harcerzy w Warszawie w 1924 r. i II Narodowym Zlocie Harcerzy w Poznaniu w 1929 r. Opuszczając Pruszków hm. W. Klimaszewski nie rozstawał się z harcerstwem. Podjął działalność na terenie Warszawy, pełniąc później wiele odpowiedzialnych funkcji.

Po W. Klimaszewskim I Pruszkowską Drużynę na krótko przejął dotychczasowy przyboczny Józef Tarasiński. W związku z powołaniem go do wojska już w październiku przekazał drużynę Leopoldowi Wildowi. W tym czasie drużyna ta została pozbawiona własnej świetlicy i ponownie znalazła się w trudnej sytuacji.

Tym razem pomoc drużynie okazało kierownictwo Szkoły im. J. Piłsudskiego, umożliwiając prowadzenie zbiórek i zajęć na terenie szkoły.

W roku 1930 męska Chorągiew Mazowiecka wprowadziła zasadniczą zmianę w numeracji drużyn. Dotychczasowe numery, związane z daną miejscowością, zostały zastąpione jednolitą numeracją, ustalającą kolejność drużyn w Chorągwi według dat założenia. Na tej podstawie I Pruszkowska Drużyna Harcerska otrzymała numer 14-tej Mazowieckiej Drużyny Harcerskiej im. St. Czarnieckiego (14 MDH), a VIII Pruszkowska Drużyna Harcerska 80-tej Mazowieckiej Drużyny Harcerskiej im. Księcia J. Poniatowskiego (80 MDH)³⁸.

Numeracja drużyn żeńskich pozostała niezmienniona.

W końcu 1930 r. wznowiła działalność Komenda męskiego Hufca Pruszkowskiego, w której funkcja p.o. Komendanta została powierzona Janowi Sadowskiemu³⁹.

Rok 1930 zakończył dwuletni okres osłabienia harcerstwa w Pruszkowie. W 1931 r. wystąpiły już pierwsze przejawy rozwoju. W marcu tego roku została założona nowa męska drużyna harcerska w Szkole Powszechnej im. M. Curie Skłodowskiej (d. kolejowej), znajdującej się w północnej dzielnicy Pruszkowa zwanej Pohulanką. Szkoła ta pozostawała pod opieką PKP oraz LOPP z siedzibą przy Dyrekcji PKP w Warszawie. Organizatorem drużyny i jej wieloletnim drużynowym był Marian Okrański. Po zgłoszeniu do Komendy Chorągwi

³⁸ Rozkaz Komendanta Męskiej Chorągwi Mazowieckiej L. 22 z dnia 21.III.1931 r.

³⁹ Tamże.

drużyna otrzymała numer 82-ej Mazowieckiej Drużyny Harcerskiej, a później 22-giej Mazowieckiej Drużyny Harcerskiej (22 MDH). Za patrona drużyna obrała hetmana Stefana Czarnieckiego. Opiekunką została p. Eugenia Ronisz.

Zaraz po założeniu harcerze tej drużyny nosili na czapkach charakterystyczny otok o barwach łowieckich i krajki, później niebieskie chusty.

Powstanie drużyny korzystnie wpłynęło na życie wewnętrzne szkoły. Drużyna stała się współorganizatorem wszystkich uroczystości i imprez odbywających się na terenie Szkoły, zwłaszcza wzbogacając ich część artystyczną.

Harcerze mieli możliwość korzystania z pracowni modeli latających i pracowni intrologatorskiej. Okazało się to bardzo korzystne. Zajęcia w modelarni rozbudziły zainteresowania chłopców lotnictwem, czym wyróżniali się wśród innych drużyn. W późniejszym okresie niektórzy członkowie drużyny ukończyli kursy spadochronowe, szybowcowe, a nawet pilotażu motorowego.

W pracowni intrologatorskiej harcerze oprawiali odpłatnie książki biblioteki szkolnej, zyskując w ten sposób środki na obozy i potrzeby drużyny⁴⁰. Wszystko to zapewniło drużynie dobre warunki rozwoju.

Drużyny już istniejące podjęły odpowiednie działania w celu zwiększenia szeregów harcerskich.

Męskie drużyny — 14 MDH i 80 MDH podjęły tę działalność pod kierownictwem nowych drużynowych. Drużynowym 14 MDH został Stefan Sitarek, a 80 MDH Jan Makowski.

Organizatorem akcji letniej drużyn męskich w 1931 r. był Hufcowy J. Sadowski. Zorganizował on letni obóz Hufca Pruszkowskiego w Becejłach na Suwalszczyźnie, w którym udział wzięły drużyny z Pruszkowa i Piastowa.

W lipcu 1931 r. własny obóz urządziła I Żeńska Drużyna nad jeziorem Garbaś koło Filipowa, też na Suwalszczyźnie. Obóz znajdował się w pasie przygranicznym, pod opieką KOP (Korpus Ochrony Pogranicza) i korzystał z jego pomocy. Komendantką obozu była E. Woroniecka, zastępczynią i intendentką M. Ziemiakówna, obożną W. Kruszyńska. Na obozie przebywało 17 harcerek, które samodzielnie wykonywały wszystkie czynności związane z urządzeniem obozu w warunkach polowych⁴¹.

⁴⁰ Kazimierz Sosnowski: Zarys historyczny 22 MDH im. St. Czarnieckiego. Pruszków 1981 r. (rękopis).

⁴¹ Phm. Eugenia Woroniecka-Kołąkowska: Informacja o pracy harcerskiej w Pruszkowie (rękopis).

We wrześniu 1931 r., wskutek zmian w organizacji wewnętrznej męskiej Chorągwi Mazowieckiej został zlikwidowany Hufiec Pruszkowski. Drużyny pruszkowskie zostały podporządkowane Komendzie Powiatowego Hufca Warszawskiego⁴².

W drugiej połowie 1931 r., a być może na początku 1932 r., wyodrębniła się z I Żeńskiej Drużyny Gimnazjalnej, ze względu na dużą liczebność grupa harcerek, która utworzyła nową samodzielną żeńską drużynę. W taki sposób powstała II Żeńska Drużyna Harcerska miejska, licząca początkowo około 20 harcerek. Drużynową została Janina Włodarczyk. Za patronkę obrały dziewczęta Józefę Joteyko wybitną uczoną polską (filolog, psycholog, pedagog). Opiekunką drużyny została p. Halina Krzymowska. Pierwsze zbiórki drużyny odbywały się w Szkole Powszechnej im. M. Konopnickiej przy ul. Narodowej 25. Członkinie tej drużyny nosiły szerokie niebieskie krawaty, obrobione po bokach złotą lassą. Drużyna rozpoczęła działalność pod pięknym hasłem; „...i zapomniawszy swojej doli własnej, niedolom ludzkim być jak anioł jasny”⁴³.

Po zmianach organizacyjnych w żeńskiej Chorągwi Mazowieckiej, jaka miała miejsce w czerwcu 1932 r., obie pruszkowskie drużyny żeńskie weszły w skład nowoutworzonego VIII Hufca Harcerek Mazowieckich, którego Hufcową została Eugenia Woroniecka, drużynowa I Żeńskiej Drużyny. Z dotychczasowych ustaleń wynika, że letni obóz w 1932 r. zorganizowała z pomocą KPH tylko 14 DMH. Obóz odbył się w pięknie położonej miejscowości w Dźwinogrodzie nad Dniestrem w pobliżu granicy rumuńskiej. Brali w nim udział głównie starsi harcerze. Był to obóz szkoleniowy, połączony z licznymi wędrownkami po okolicy. Odbyła się też wycieczka do Rumunii. W drodze powrotnej z obozu uczestnicy zwiedzili Kraków.

Z drużyn żeńskich tylko grupa 5 harcerek uczestniczyła w obozie dla drużynowych, zorganizowanym przez Chorągiew Mazowiecką. Odbył się on w dniach od 4—26 lipca 1932 r. w Morgownikach. Obóz prowadziła osobiście Komendantka Chorągwi hm. Kazimiera Tyszkówna. Obożną była hm. Stefania Studzińska. Grupę pruszkowskich harcerek stanowiły: Eug. Woroniecka, M. Ziemiakówna, Z. Majerówna, W. Strzeszkowska i M. Włodarczyk⁴⁴.

⁴² Rozkaz Komendanta Męskiej Chorągwi Mazowieckiej L. 26 z dnia 15.IX.1931 r.

⁴³ Maria Kowalska-Jędrzejewska — II Miejska Drużyna Harcerska im. Józefy Joteyko (maszynopis).

⁴⁴ Phm. Eugenia Woroniecka-Kałkowska: Informacja o pracy harcerskiej w Pruszkowie (rękopis).

W drugim półroczu 1932 r. 14 MDH pod kierownictwem drużynowego S. Sitarka, zgodnie z poczynionymi przygotowaniem, podjęła organizację dwóch plutonów harcerskich. Plutony te powstały przy Szkołach im. J. Piłsudskiego i im. T. Kościuszki⁴⁵. W końcu roku ustąpił ze stanowiska Prezesa KPH płk. J. Rawicz. Nowym Prezesem KPH został dr Jan Gallus, ordynator w Szpitalu Psychiatrycznym w Tworkach.

Głównym przejawem życia harcerskiego w 1933 r. był dalszy wzrost ilościowy drużyn i szeregów harcerskich w Pruszkowie.

Rozwijający się w Polsce męski ruch zuchowy, którego twórcą był hm. A. Kamiński, dotarł i do naszego miasta. Wiosną 1933 r. powstała przy 14 MDH pierwsza w Pruszkowie gromada zuchowa. W jej szeregach znaleźli się chłopcy w wieku od 8 do 11 lat. Organizatorem i pierwszym wodzem tej gromady był Roman Engelhardt. Umundurowanie zuchów stanowiła bluza bez naramienników, zamiast krajki biała chusta z czerwoną lamówką noszona pod kołnierzem i granatowy берет.

W samodzielne szkolne drużyny przekształciły się plutony harcerskie 14 MDH, istniejące przy szkołach im. J. Piłsudskiego i im. T. Kościuszki.

Z plutonu przy Szkole im. J. Piłsudskiego powstała Szkolna 72 Mazowiecka Drużyna Harcerska im. Księcia J. Poniatowskiego (72 MDH). Jej drużynowym został Kazimierz Zaręba, a opiekunem prof. Stanisław Radomski. Członkowie drużyny nosili charakterystyczne krajki łowickie. Równocześnie z plutonu przy szkole im. T. Kościuszki powstała Szkolna 139 Mazowiecka Drużyna Harcerska im. Zawiszy Czarnego (139 MDH). Funkcję drużynowego objął Stanisław Ciastkowski, a opiekunką została p. Zofia Kondracka. Czarne chusty z zieloną lamówką uzupełniały umundurowanie harcerzy tej drużyny.

Z inicjatywy Prezesa KPH dr J. Gallusa drużynowy 14 MDH S. Sitarek, jeszcze przed letnią akcją obozową, rozpoczął organizowanie męskiej drużyny harcerskiej z dzieci pracowników Szpitala Psychiatrycznego w Tworkach. Prace te zostały przerwane na okres akcji letniej. Obóz 14 MDH, na którym przebywało też kilku harcerzy z 22 MDH i organizującej się drużyny przy Szpitalu w Tworkach, odbył się w Filipowie koło Suwałk⁴⁶.

Harcerki I Żeńskiej Drużyny wzięły udział w obozie VIII Hufca Harcerk Mazowieckich, zorganizowanym w dniach od

⁴⁵ Hm. PL. Stefan Sitarek: Relacja o I Pruszkowskiej Drużynie Harcerskiej (14 MDH) im. St. Czarnieckiego w Pruszkowie (rękopis).

⁴⁶ Tamże.

15 lipca do 6 sierpnia 1933 r. w Słobódce Zawierskiej koło Bra-
cławia. Komendantką obozu była Stanisława Worobiew. Pro-
gram tego obozu był bogaty w liczne imprezy kulturalne or-
ganizowane dla miejscowej ludności. Objędzano nawet oko-
liczne wsie z widowiskiem „Wesele Kurpiowskie”. Z wielkim
pożytkiem prowadzono też akcję pomocy sanitarnej dla lud-
ności, którą kierowała harcerska I ŻDH Irena Swierczyńska⁴⁷.

Z II Żeńskiej Drużyny w miesiącu lipcu, grupa 8 harcerek
wyjechała na Ogólnopolski Obóz w Grandziczach nad Niem-
nem.

Po obozie w Filipowie ustąpił z funkcji drużynowego i za-
kończył działalność w 14 MDH Stefan Sitarek. Po nim druży-
nę i funkcję drużynowego 14 MDH przejął Stefan Kowalski.

Z dniem 30 lipca 1933 r. powstała i rozpoczęła działalność
harcerska drużyna męska, składająca się z dzieci pracowników
Państwowego Szpitala w Tworkach. Trzonem tej drużyny stał
się wcześniej zorganizowany przez A. Kryńskiego zastęp, któ-
ry do czasu powstania drużyny wchodził w skład 21 MDH w
Piastowie. Drużyna przyjęła imię Tadeusza Kościuszki. Otrzy-
mała numer 71 Mazowieckiej Drużyny Harcerskiej (71 MDH).
Pierwszym drużynowym został jej organizator Stefan Sitarek,
przybocznym Stanisław Steffen, którego po pewnym czasie
zastąpił Kazimierz Bomert. Opiekunką drużyny została p. Jó-
zefa Kryńska. Z chwilą powstania drużyna liczyła 30 harcerzy.
Wyróżniającym elementem umundurowania członków tej dru-
żyny była granatowa chusta z czerwoną lamówką. Świetlica
drużyny mieściła się w Domu Rozrywki na terenie Szpitala⁴⁸.
We wrześniu 1933 r. Koło Przyjaciół Harcerstwa, działające
pod przewodnictwem dr. Jana Gallusa stworzyło skromny
ośrodek pracy harcerskiej w Pruszkowie. W wynajętym
„Domku Harcerskim” przy ul. Bol. Prusa 6, w 3 izbowym lo-
kału, zostały urządzone świetlice, z których korzystały
14 DMH, II ŻDH, Koło Starszych Harcerzy oraz KPH⁴⁹.

W nieustalonym jeszcze dokładnie terminie, ale napewno
w 1933 r., uległa zmianie przynależność pruszkowskich dru-
żyn męskich do hufca. Zostały one wyłączone z Powiatowego
Hufca Warszawskiego i włączone do Hufca powiatu Błońskie-
go, nazywanego Hufcem Grodziskim.

Do 8 grudnia 1933 r. Komendantem tego Hufca był hm. Bro-

⁴⁷ Jadwiga Gąsiewicz: Wspomnienia z okresu działalności w ZHP
w Pruszkowie (rękopis).

⁴⁸ Hm. PL. Stefan Sitarek: Relacja o 71 MDH im. T. Kościuszki
(rękopis).

⁴⁹ „Głos Pruszkowa” Nr 5 z dnia 3.VI.1934 r.

niśław Chajęcki, a po jego ustąpieniu hm. Zdzisław Słoniewicz.

Pierwszym przejawem życia harcerskiego w 1934 r. była „Chojnka Harcerska” całego środowiska pruszkowskiego, urządzona w dniu 6 stycznia w Domu Rozrywki na terenie państw. Szpitala w Tworkach. Była ona połączona z uroczystym przyrzeczeniem harcerskim, które złożyło 37 harcerzy.

W tym samym miesiącu odbył się dwutygodniowy Kurs Przystosowania do Obrony Kraju i Kurs PCK. Ukończyło te kursy, z poddaniem się egzaminowi końcowemu, 18 harcerek i 22 harcerzy⁵⁰.

Na początku lutego 3-lecie istnienia obchodziła 22 MDH. Drużyna zorganizowała z tej okazji na terenie szkoły im. M. Curie-Skłodowskiej „Akademię Harcerską” z bogatym programem artystycznym, w ramach którego została wystawiona sztuka sceniczna p.t. „Surdut i Siermiega”. W uroczystości wzięły udział wszystkie drużyny pruszkowskie⁵¹.

W maju, w czasie „Zielonych Świąt”, odbył się w Pruszkowie „Dzień Harcerza” połączony z dwudniowym Złotem Harcerzy całego Hufca.

W kronice wydarzeń zostało też odnotowane, że wywodząca się z szeregów I ŻDH im. W. Umińskiej, Komendantka VIII Hufca Harcerok Mazowieckich, dhna Eugenia Woroniecka, z dniem 22 czerwca została mianowana podharcemistrzynią⁵².

Letnia akcja obozowa w 1934 r., dzięki wydatnej pomocy KPH, miała szeroki zakres. Na obozy wyjechała bowiem większość młodzieży harcerskiej. W Murzasichlu koło Poronina przebywała na obozie 14 MHD. Obóz ten upamiętnił się wydarzeniem, które utrwaliło się w historii drużyny. W czasie trwania obozu wystąpiły ulewne deszcze. Nastąpiła powódź zagrażająca okolicznej ludności. Drużyna wraz z GOPR-em pospieszyła z pomocą w miejscach największego zagrożenia. W dowód wdzięczności za okazaną pomoc, podczas ogniska kończącego obóz, wójt wsi Murzasichle zdjął ze swego kapelusza ozdobę jaką noszą górale podhalańscy — białe muszelki na czerwonym paseczku skóry i założył je na czapkę drużynowego 14 MDH Stefana Kowalskiego. Jeszcze przed opuszczeniem Murzasichla muszelki zdobiły czapki wszystkich harcerzy „14-stki” przebywających na obozie. Od tego czasu muszelki,

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Tamże.

⁵² Materiały do historii Mazowieckiej Chórągwi Harcerok Warszawa 1975 r. (maszynopis).

oprócz pięknej szerokiej krajki huculskiej, były charakterystycznym elementem umundurowania harcerzy 14 MDH.

Na wspólnym 32-dniowym obozie w miejscowości Supiennie nad jeziorem Wysokie na Suwalszczyźnie przebywali harcerze z trzech drużyn pruszkowskich, 23 MDH, 71 MDH i 139 MDH, wraz z harcerzami 21 MDH z Piastowa. Obóz prowadził Kazimierz Okrański⁵³.

Harcerze z 72 MDH uczestniczyli w trzytygodniowym obozie zorganizowanym w Rudzie pod Skierniewicami.

Harcerki z obu drużyn żeńskich, I gimnazjalnej i II miejskiej, w liczbie około 30 dziewcząt wzięły udział w obozie VIII Hufca Harcerek Mazowieckich, zorganizowanym w dniach od 24.VI. do 15.VII. w Mysłowej koło Podwołoczysk na Podolu. Komendantką obozu była phm. E. Woroniecka, funkcję zastępczyni i oboźnej pełniły M. Ziemniakówna i M. Kowalska. Obóz nawiązał bardzo przyjazne kontakty z ludnością pobliskiej wsi Mysłowo. Ludność ta wyrażała swą sympatię okazując pomoc przy zaopatrzeniu obozu w niezbędne produkty oraz biorąc udział w ogniskach obozowych, mających zawsze bogaty program artystyczny. Obóz ze swej strony udzielał mieszkańcom tej wsi pomocy sanitarnej, którą kierowała I. Świerczyńska. W ramach tej pomocy robiono opatrunki, udzielano porad z zakresu higieny i ratownictwa w pierwszej potrzebie⁵⁴.

Drugie półrocze 1934 r. otworzył uroczysty obchód 15-tej rocznicy powstania 14 MDH im. St. Czarneckiego. Uroczystość odbyła się w niedzielę 14 października przy udziale wszystkich drużyn pruszkowskich oraz drużyn z Piastowa i Grodziska.

Otwarcie uroczystości nastąpiło w parku „Sokoła” gdzie odbyła się zbiórka i raport drużyn, który odbierali: Prezes KPH dr J. Gallus i Komendant Hufca hm. Z. Słoniewicz. Następnie drużyny udały się do kościoła parafialnego na nabożeństwo. Po nabożeństwie, na ulicy Kościuszki odbyła się defilada, którą odebrali przedstawiciele KPH i władz harcerskich. W ramach części oficjalnej odbyła się akademія oraz wbijanie gwoździ pamiątkowych do drzewca Sztandaru drużyny. Po południu na boiskach Tow. „Sokół” drużyny wystąpiły z popisami. Rozegrano też turniej koszykówki i siatkówki o mistrzostwo Hufca Grodziskiego⁵⁵.

W niecały miesiąc po tej uroczystości, bo już w listopadzie, 14 MDH z żalem pożegnała swego drużynowego Stefana Ko-

⁵³ Tadeusz Biały: Informacja o 71 MDH im. T. Kościuszki (rękopis).

⁵⁴ Phm. Eugenia Woroniecka-Kałkowska: Informacja o pracy harcerskiej w Pruszkowie (rękopis).

⁵⁵ „Głos Pruszkowa” Nr 10 z dnia 21.X.1934 r.

walskiego, który zgłosił się do odbycia ochotniczej służby wojskowej. Prowadzenie drużyny przejął dotychczasowy przyboczny Ireneusz Potrzebowski.

Po niespełna rocznej działalności 71 MDH, istniejąca przy Państw. Szpitalu w Tworkach, bardzo wzbogaciła życie harcerskie w Pruszkowie. Szczególnie rozwinęła ona działalność kulturalną, przepojoną patriotyzmem. Zachowując pamięć o rocznicach i świętach narodowych zorganizowała szereg imprez, a wśród nich z okazji: „Zaślubin Polski z Morzem”, „140 rocznicy zwycięstwa pod Raclawicami przez T. Kościuszkę”, „Święta 3 Maja” i „Święta Morza”. Przy drużynie powstał Zespół dramatyczny, który wystawił na scenie Domu Rozrywki 3 przedstawienia: „Jak Bolek chciał zostać harcerzem”, „Dzieci Muz” i „Pan Pegaziński”⁵⁶.

Rok 1935 całe harcerstwo polskie przeżywało w podniosłym nastroju. Był to bowiem rok jubileuszowy — XXV-lecia istnienia Związku Harcerstwa Polskiego. Prawie każda drużyna starała się czymś uświetnić ten Jubileusz. Najczęściej, organizowano uroczyste wieczornice, ogniska i okolicznościowe imprezy. W Pruszkowie jedną z imprez tego rodzaju był „Dzień Harcerski”, zorganizowany z inicjatywy Hufcowej phm. Eugenii Woronieckiej. Impreza ta odbyła się w czerwcu na terenie Gimnazjum im. T. Zana, przy udziale pruszkowskich drużyn żeńskich — gimnazjalnej I ŻDH i miejskiej II ŻDH oraz szkolnej drużyny z Warki. W ramach tej imprezy odbył się konkurs na najładniejszą piosenkę drużyny i bieg harcerski⁵⁷. Posiadająca odpowiednie warunki 71 MDH wystawiła na scenie Domu Rozrywki w Tworkach jednoaktówkę „Orleńta”.

Centralną imprezą roku był Jubileuszowy Zlot ZHP, do którego przygotowywały się drużyny, mające w nim uczestniczyć. Wyjazd na ten Zlot poprzedziły kilkudniowe obozy przedzłotowe, organizowane w początkach lipca. Harcerze z 14 MDH odbyli taki obóz w Stefance pod Nadarzynem, harcerze z 71 MDH w Białobrzegach nad Pilicą w pobliżu Spały, a harcerki z I i II ŻDH uczestniczyły w obozie VIII Hufca Harcerok Mazowieckich w Rudzie koło Skierniewic.

Jubileuszowy Zlot ZHP odbył się w dniach 11—25 lipca w Spale, a właściwie w pięknych lasach spalskich nad Pilicą. Udział w nim wzięło: 7.568 harcerok i 15.132 harcerzy z całego kraju, 460 harcerok i 759 harcerzy z zagranicy, 259 skau-

⁵⁶ Zakłady Psychiatryczne w Tworkach. XVI Sprawozdanie za rok 1934 s. 12.

⁵⁷ Phm. Eugenia Woroniecka-Kołąkowska: Informacja o pracy harcerskiej w Pruszkowie (rękopis).

tek i 1.138 skautów z wielu krajów oraz 160 dawnych harcererek i 400 dawnych harcerzy⁵⁸. Harcerstwo pruszkowskie reprezentowało 30 harcererek i 70 harcerzy, z następujących drużyn: I Żeńskiej Drużyny Harcerskiej im. W. Umińskiej, II Żeńskiej Drużyny Harcerskiej im. J. Jotejki, 14 Mazowieckiej Drużyny Harcerskiej im. St. Czarnieckiego, 71 Mazowieckiej Drużyny Harcerskiej im. T. Kościuszki i 80 Mazowieckiej Drużyny Harcerskiej im. Księcia J. Poniatowskiego. Na otwarciu Złotu wyjechała z Pruszkowa też grupa członków KPH i rodziców harcerzy.

W ramach kilkudniowej wycieczki rowerowej przybyli na Złot także harcerze z 22 MDH. Jubileuszowy Złot ukazał dorobek i osiągnięcia harcerstwa polskiego w okresie dwudziesto-pięcioletniego istnienia, świadczące o tym, że dobrze pełniło ono w tym czasie swą służbę dla Polski. W klimacie wielkiego Jubileuszu harcerstwo pruszkowskie powiększyło się o dwie nowe drużyny. Powstała III Żeńska Drużyna Harcerska im. Stefana Żeromskiego, zorganizowana z dziewcząt, dzieci pracowników Państwowego Szpitala w Tworkach. Organizatorką, a następnie pierwszą drużynową tej drużyny była phm. Halina Saje. Opiekę nad drużyną objęła Sekcja KPH, której przewodniczącą była p. Józefa Kryńska. Świetlica drużyny mieściła się w drewnianym domku pod lasem na terenie Szpitala⁵⁹.

Przy Szkole Powszechnej im. J. Piłsudskiego powstała IV Żeńska Drużyna Harcerska, którą zorganizowała, skierowana w tym celu z II ŻDH Jadwiga Gąsiewicz. Po wykonaniu tego zadania objęła funkcję drużynowej. Przyboczną została Celina Płodzik⁶⁰.

Kilka istotnych zmian kadrowych wystąpiło w ciągu roku w drużynach męskich. Na początku roku drużynowym 80 MDH został mianowany Lucjan Nawrocki. Wiosną odszedł z 72 MDH K. Zaręba. Po nim funkcję drużynowego objął Jan Kieliszek.

Wczesną jesienią funkcję drużynowego 14 MDH przestał pełnić Ireneusz Potrzebowski, a nowym drużynowym został Tadeusz Zieliński. Nastąpiła też zmiana wodza gromady zuchów

⁵⁸ Dr Jan Rosman: „Harcerstwo w dwudziestoleciu międzywojennym”.

⁵⁹ Hm. PL. Stefan Siterek: Informacja o III ŻDH im. St. Żeromskiego (rękopis). Zakłady Psychiatryczne w Tworkach. XVI Sprawozdanie za rok 1935 s. 16.

⁶⁰ Jadwiga Gąsiewicz: Wspomnienia z okresu działalności w ZHP w Pruszkowie (rękopis).

przy 14 MDH. Po Romanie Engahardtcie wodzem gromady zuchów przy tej drużynie został Tadeusz Jaros.

Ostatnim ważniejszym przejawem życia harcerskiego w 1935 r. było Zebranie Sprawozdawcze Koła Przyjaciół Harcerstwa w Pruszkowie, które odbyło się w październiku. Podsumowano na nim działalność KPH za okres od 21.X.1934 r. do 16.X.1935 r. W tym okresie KPH pod kierownictwem dr J. Gallusa rozwinęło się i wykazało żywą działalność, a przede wszystkim dużą troskę o zaspokojenie najniezbędniejszych potrzeb harcerstwa w Pruszkowie. KPH, liczące przed rokiem zaledwie 50 członków, wzrosło do 143 członków. Powstały sekcje KPH przy każdej drużynie, co zapewniało drużynom lepszą opiekę. Ze środków KPH sfinansowano między innymi wyjazd 36 harcerzy i 24 harcerek na Złot do Spały⁶¹.

W roku 1936 na szczególne wyróżnienie zasługują dwa wydarzenia. Na początku roku pięciolecie swego istnienia bardzo uroczystie obchodziła 22 MDH. Z tej okazji staraniem Sekcji KPH przy drużynie, a szczególnie jej opiekunki p. Eugenii Roniszowej, został ufundowany dla drużyny Sztandar. Uroczyste jego poświęcenie odbyło się w niedzielę 2 lutego 1936 r. w kościele parafialnym w Żbikowie. W charakterze ojca chrzestnego sztandaru wystąpił Starosta Powiatu Warszawskiego Jan Mieszkowski. Poświęcenia sztandaru dokonał ks. prob. Franciszek Dyżewski. Po nabożeństwie uczestniczące w uroczystości drużyny wraz ze starszym społeczeństwem wyruszyły pochodem do siedziby drużyny — Szkoły im. M. Curie-Skłodowskiej. Tu nastąpiły okolicznościowe przemówienia i wbjanie pamiątkowych gwoździ w drzewce sztandaru. Sztandar wręczył chorążemu burmistrz m. Pruszkowa Stanisław Gruszczyński ze słowami: „noście go godnie ku chwale Ojczyzny”. A jak mówi historia drużyny, godnie nosili ten sztandar — Br. Kołodziejczyk, K. Sosnowski, B. Kacprzak. Tę podniosłą uroczystość zakończyła akademія⁶².

Wczesną wiosną, po ukończeniu kursu drużynowych, przystąpił do organizowania nowej męskiej drużyny harcerskiej Leon Kadzikiewicz, wywodzący się z 14 MDH. Podjął się dość trudnego zadania, gdyż postanowił zrealizować swe zamierzenia w oparciu o największy zakład pracy w Pruszkowie — Warsztaty Kolejowe. Po uzyskaniu zgody kierownictwa zakładu i władz harcerskich, wspierany przez ówczesnego Komendanta Kolejowej Straży Pożarnej Mieczysława Piorunowskiego, rozpoczął formowanie drużyny. Z apelem o wstępowanie

⁶¹ „Głos Pruszkowa” Nr 20 z dnia 8.XII.1935 r.

⁶² „Głos Pruszkowa” Nr 3 z dnia 9.II.1936 r.

w szeregi drużyny zwrócił się do dzieci pracowników i najmłodszych pracowników Warsztatów. W dniu 4 marca 1936 r. odbyła się pierwsza zbiórka przyszłych członków drużyny, z których zostały utworzone pierwsze zastępy. Wkrótce rozpoczęła już normalną działalność w Pruszkowie jeszcze jedna drużyna harcerska bezpośrednio związana z zakładem pracy — 65 Mazowiecka Drużyna Harcerska im. hetmana Stanisława Żółkiewskiego, zwana „kolejową” (65 MDH). Organizator drużyny, Leon Kadzikiewicz został pierwszym drużynowym, a członkami pierwszej Rady Drużyny zostali: K. Maj, M. Żurek, Z. Porczyński i J. Kubera. Opiekunem drużyny został, oddany harcerstwu Mieczysław Piorunowski. Członkowie 65 MDH nosili zielone chusty. Drużyna posiadała własną świetlicę, która do wiosny 1938 r. mieściła się w budynku socjalnym zakładu przy ul. 3 Maja. Po rozbiórce tego budynku otrzymała do dyspozycji wycofany z ruchu wagon osobowy, w którym została urządzona nowa świetlica⁶³.

Swą obecność w życiu miasta uwidocznili też harcerstwo udziałem w organizowanej od 4 lat imprezie, jaką był marsz patrolowy na trasie 15 km. W 1936 r. odbyła się ta impreza w dniu 22 marca. Startowało 12 patroli pięcioosobowych spośród miejscowych organizacji WF i PW oraz 2 patrole harcerskie z 14 MDH. Marsz zakończył się sukcesem patrolu harcerskiego 14 MDH, który zdobył I miejsce. Patrol ten występował w składzie: R. Engelhardh, K. Krawcow, W. Łaciński, L. Makoński i Z. Tambelli. Drugi patrol 14 MDH zajął V miejsce⁶⁴.

Dotychczas ustalono, że w letniej akcji obozowej 1936 r. uczestniczyło pięć drużyn. Na południowych krańcach Polski na Huculszczyźnie, nad Czeremoszem w malowniczo położonej miejscowości Rożen Wielki, zorganizowała obóz 14 MDH. Przez cały lipiec przebywało na nim 30 harcerzy. Komendantem obozu był druż. T. Zieliński; oboźnym R. Engelhardt. Podczas licznych wędrowek związanych z zajęciami terenowymi, przebywający na obozie harcerze dobrze poznali ten piękny region.

Harcerze 71 MDH udali się w przeciwnym kierunku, nad Polskie morze, urządzając w lipcu 23-dniowy obóz w Redłowie. Obóz prowadził druż. S. Sitarek przy udziale oboźnego J. Prokopowicza. Uczestnicy tego obozu zwiedzili Gdańsk, Gdynię i Sopot. Wędrowny obóz zorganizowała 72 MDH, w którym wzięli udział starsi harcerze. Trasa obozu wiodła z Pruszkowa do Puław, Kazimierza i Oblas Dw. koło Janowca. Po drodze

⁶³ Juliusz Kubera: Relacja dotycząca działalności 65 MDH im. St. Żółkiewskiego w Pruszkowie (rękopis).

⁶⁴ „Głos Pruszkowa” Nr 7 z dnia 11.IV.1936 r.

uczestnicy zwiedzili wiele zabytków historycznych. Po dotarciu do celu wędrowki drużyna wzięła udział w porządkowaniu zamczyska w Janowcu i kweście ulicznej na cele społeczne w Kazimierzu. Powrót nastąpił statkiem Wisłą do Warszawy.

W pobliżu granicy rumuńskiej, w miejscowości Wołkowce, w lipcu przebywały na obozie harcerki I ŻDH. W czasie obozu odbyło się kilka wycieczek po okolicy, w tym jedna do Chocimia po stronie rumuńskiej.

Samodzielny obóz w Oblasach Dw. koło Janowa, po raz pierwszy zorganizowała III ŻDH. Na obóz ten wyjechało 35 harcererek. Komendantką obozu była phm. H. Sajówna.

Do tych wydarzeń należy jeszcze dodać zmiany jakie wystąpiły w ciągu roku. W Żeńskiej Chorągwi Mazowieckiej, w wyniku zmian organizacyjnych, żeńskie drużyny pruszkowskie weszły w skład XIV Hufca Harcererek Mazowieckich (podwarszawskiego) z siedzibą w Rembertowie, którego Komendantką została druž. Zofia Wolińska⁶⁵. Dotychczasowa Hufcowa phm. E. Woroniecka, po ukończeniu studiów i podjęciu pracy na innym terenie, z dniem 30.VI.1936 r. ustąpiła z funkcji hufcowej. Prawdopodobnie ponownie zostały podporządkowane Komen-dzie Powiatowego Hufca Warszawskiego pruszkowskie drużyny męskie. We wrześniu ustąpił z funkcji drużynowego 14 MDH T. Zieliński, od którego drużynę, po powrocie z wojska przejął S. Kowalski. Zmienił się też drużynowy 80 MDH. Po ustąpieniu L. Nawrockiego drużynowym został T. Nowicki.

Działalność harcerstwa w Pruszkowie w 1937 r nie była tak widoczna na zewnątrz, jak w wielu poprzednich latach. Brak zewnętrznych przejawów działalności nie świadczył jednak o mniejszej jego żywotności. Drużyny zajęły się w tym roku przede wszystkim realizacją zadań programowych, a szczególnie szkoleniowo-wychowawczych. Zwłaszcza drużyny męskie skupiły całą uwagę na programie rozpoczętego harcerskiego „trzyletniego wyścigu pracy”. Celem każdej drużyny stało się osiągnięcie najwyższej kategorii. Dopiero obozy letnie uzewnę-trzniły w tym roku żywotność harcerstwa w Pruszkowie. Akcja obozowa w 1937 r. miała szerokie rozmiary. Na 12 istniejących drużyn w okresie lipca wyjechała na obozy młodzież harcerska z 9 drużyn. Jedna drużyna natomiast zorganizowała kilkudniową wycieczkę rowerową.

Na obóz do Czorsztyna w Pienianch, wyjechała 14 MDH. W Trokach koło Landworowa na Wileńszczyźnie odbył się obóz 71 MDH. W czasie pobytu na tym obozie uczestnicy zwiedzili

⁶⁵ Materiały do historii Mazowieckiej Chorągwi Harcererek s. 17—18 Warszawa 1975 r. (maszynopis).

Wilno i okolice. Po raz pierwszy samodzielny obóz w Spale zorganizowała 72 MDH ⁶⁶.

Najdalej, bo aż w Grabowie nad Stochodem urządziła obóz 80 MDH.

Powstała zaledwie rok temu 65 MDH zdołała zorganizować własny obóz w Czarnieckiej Górze koło Końskich. W kilkudniową wycieczkę rowerową udała się 22 MDH. Odwiedziła ona w czasie tej wycieczki obóz 72 MDH w Spale.

Harcerki z czterech drużyn żeńskich a mianowicie z I ŻDH, II ŻDH, III ŻDH i IV ŻDH uczestniczyły w obozie grupującym drużyny XIV Hufca Żeńskiego (podwarszawskiego), który odbył się w Psarach Kątach, w Górach Świętokrzyskich. Obóz ten, składający się z kilku samodzielnych podobozów prowadziła przez okres pierwszych dwóch tygodni hm. Stefania Studzińska. W okresie następnych dwóch tygodni, po wyjeździe hm. S. Studzińskiej, komendę obozu objęła phm. Eugenia Woroniecka ⁶⁷.

Wśród innych przejawów życia harcerskiego w 1937 r. najważniejszym było powstanie nowej V Żeńskiej Drużyny Harcerskiej przy Szkole Powszechnej im. M. Konopnickiej. Organizatorką i pierwszą drużynową była Maria Nicikowska, nauczycielka WF. Drużyna składała się z czterech zastępów, które prowadziły: Małgorzata Kapuściarek, Irma Kapuściarek, Bronisława Kłocińska i Halina Redos ⁶⁸. Jeszcze przed akcją letnią w obu drużynach działających przy Szpitalu w Tworkach, męskiej i żeńskiej, nastąpiła zmiana prowadzących te drużyny. Mający piękną kartę służby harcerskiej Stefan Sitarek ustąpił z funkcji drużynowego 71 MDH, którą przejął dotychczasowy przyboczny Julian Prokopowicz.

Z funkcji drużynowej III Żeńskiej Drużyny ustąpiła również phm. Halina Saje, po której drużynę przejęła Helena Prokopowicz.

W końcu 1937 r. Koło Przyjaciół Harcerstwa i młodzież harcerska pożegnała wielce zasłużonego dla harcerstwa pruszkowskiego i cieszącego się wielką sympatią Prezesa KPH dr Jana Gallusa, który opuścił Pruszków. Nowym Prezesem Zarządu KPH została wieloletnia opiekunka 22 MDH pani Eugenia Romiszowa. Wkrótce też z jej inicjatywy została podjęta cenna

⁶⁶ Jan Kieliszek: Relacja o działalności 72 MDH im. Księcia J. Poniatowskiego w Pruszkowie (rękopis).

⁶⁷ Phm. Eugenia Woroniecka-Kołodowska: Informacja o pracy harcerskiej w Pruszkowie (rękopis).

⁶⁸ Bronisława Kłocińska: Informacja o V ŻDH w Pruszkowie (rękopis).

akcja gromadzenia funduszu na budowę „Domu Harcerza” w Pruszkowie⁶⁹.

W przedostatnim międzywojennym roku 1938 harcerstwo w Pruszkowie nie zwalniało tempa rozwoju. Wiosną, kierownicy szkół podstawowych im. St. Żółkiewskiego i im. M. Konopnickiej zwrócili się do 14 MDH o utworzeniu na terenie tych szkół organizacji harcerskich. Spełniając to życzenie zorganizowano dwa szkolne plutony harcerskie. W szkole im. St. Żółkiewskiego organizatorem plutonu i jego plutonowym został Wł. Engelhardt, a w Szkole im. Konopnickiej K. Nyc⁷⁰.

Ożywiona została działalność 139 MDH, która przez pewien czas nie wykazywała żadnej aktywności. Nastąpiło to po objęciu funkcji drużynowego przez Tadeusza Jarosa.

W drugim półroczu 1938 r. powstała również VI Żeńska Drużyna Harcerska im. Emilii Plater przy Szkole Powszechnej im. M. Curie-Skłodowskiej.

W czerwcu 1938 r. ukazały się dwa ważne rozkazy Naczelnika Harcerzy dotyczące spraw organizacyjnych.

Pierwszy z nich, w nawiązaniu do tradycji niepodległościowych wprowadził nazwę „skaut” dla trzeciej gałęzi Organizacji Harcerzy, dla chłopców w wieku od 16 do 18 lat. Odznakę skauta stanowił lewy zielony naramiennik z wyhaftowanym ogniskiem, składającym się z trzech brązowych polan i czerwono-pomarańczowego płomienia⁷¹. Drugi — zezwalał na organizowanie „szczerpu harcerzy” złożonego z kilku drużyn⁷².

Rozpoczęcie akcji letniej nastąpiło w lipcu. Po raz drugi na Huculczyźnie, w Roźnie Wielkim nad Czeremoszem, urządziła obóz 14 MDH, na którym było też obecnych po kilku harcerzy z 22 MDH i 72 MDH. W tej samej miejscowości, w niewielkiej odległości od 14 MDH, na wspólnym obozie z drużyną z Karsznic, przebywała 139 MDH. Komendantem tego obozu był T. Zieliński, zastępcą Z. Tambelli, oboźnym T. Jaros.

W Jeziorach koło Grodna zorganizowała obóz 65 MDH, na którym funkcje Komendanta pełnił L. Kadzikiewicz, a oboźnego M. Skowroński.

Obóz II i III Żeńskiej Drużyny odbył się w strefie przygranicznej w Lisiszkach na Wileńszczyźnie.

71 MDH, która nie zorganizowała własnego obozu, w zamian

⁶⁹ „Głos Pruszkowa” Nr 11 z dnia 13.VI.1937 r.

⁷⁰ Kronika 14 MDH im. St. Czarnieckiego w Pruszkowie.

⁷¹ Rozkaz Naczelnika Harcerzy L. 10 z dnia 10.VI.1938 r. Wiadomości Urzędowe R. 16 (XVII) Nr 6.

⁷² Rozkaz Naczelnika Harcerzy L. 11 z dnia 10.XI.1938 r. Wiadomości Urzędowe R. 16 (XVII) Nr 7.

urządziła kilka wycieczek oraz biwaków w lesie Młochowskim i w Zaborowie-Kampinosie.

W drugiej połowie 1938 r. harcerstwo wykazało już pewną dalekowzroczność w pełnieniu Służby Polsce. Dostrzeżono, choć jeszcze w oddali, grozę zbliżającej się wojny. Jako pierwsza dała temu wyraz Organizacja Harcerek. We wrześniu Rozkazem Naczelniczki Harcerek (L. 13 z dn. 24.IX.1938 r.) zostało powołane Pogotowie Harcerek w całej organizacji. Komendantką Pogotowia mianowano hm. Józefinę Łapińską. Pogotowie Harcerek było formą służby Organizacji Harcerek na wypadek wojny lub klęski żywiołowej, a więc w warunkach specjalnie trudnych, wymagających większej niż zazwyczaj czujności, gotowości i ofiarności. Od tej chwili wychowanie harcerskie dziewcząt miało na celu przede wszystkim zdobywanie potrzebnych w czasie wojny umiejętności w zakresie służby sanitarnej, łączności, terenoznawstwa, gospodarczej, obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej oraz służby opiekuńczej, szczególnie nad dzieckiem. Umiejętności te wchodziły do programu normalnej pracy i prób harcerskich⁷³.

Pogotowiem zostały też objęte harcerski pruszkowskie. Widoczny rozwój i żywotność harcerstwa w naszym mieście niewątpliwie sprawiły, że w końcu roku 1938 ponownie został utworzony męski Hufiec Pruszkowski, którego Komendantem został mianowany phm. Marian Okraśiński⁷⁴.

Hufiec żeński, któremu podlegały drużyny pruszkowskie, zmienił numerację z XIV na XVIII Hufiec Harcerek Mazowieckich. Jego siedzibą nadal pozostawał Rembertów⁷⁵.

Ostatnie miesiące pokoju jakie przyniósł 1939 r., młodzież harcerska przeżywała z niezachwianą wiarą w trwałość niepodległego bytu Polski, nie dopuszczając jakichkolwiek myśli, że może być inaczej. Może tylko z większą uwagą słuchano wzbudzających czasem niepokój wiadomości, może poważniej zaczęto traktować harcerskie obowiązki i jeszcze sumienniej wykonywać powierzone zadania. A poza tym nic nie zakłócało normalnego rytmu pracy harcerskiej.

Trwał harcerski „trzyletni wyścig pracy”, który wyraźnie wpłynął na ożywienie i podniesienie poziomu pracy drużyn. Niektóre starały się to udowodnić jak np. 72 MDH, która zor-

⁷³ Opracowanie zespołowe: „Harcerki 1939—1945” s. 26—27. Warszawa 1983 r.

⁷⁴ Rozkaz Naczelnika Harcerzy L. 16 z dnia 10.XII.1938 r. Wiadomości Urzędowe R. 16 (XVII) Nr 10.

⁷⁵ Materiały do historii Mazowieckiej Chorągwi Harcerek s. 19—20. Warszawa 1975 r. (maszynopis).

ganizowała w gmachu szkoły im. J. Piłsudskiego wystawę ilustrującą jej osiągnięcia. Ukazano na niej szereg cennych i ciekawych prac, wykonanych przez harcerzy⁷⁶.

Pozostająca od pół roku bez własnej świetlicy 14 MDH, dzięki staraniom swego opiekuna p. Stanisława Kopera, otrzymała do dyspozycji pomieszczenie po modelarni LOPP przy ul. Stalowej 3, które w bardzo krótkim czasie, wielkim nakładem pracy, zamieniła w funkcjonalną i ładnie urządzone izbę harcerską. Zostały utworzone w Pruszkowie pierwsze szczepy, składające się z połączonych wspólną tradycją i pracą drużyn zuchowych, harcerzy i skautów. Powstał Szczep drużyn 14 MDH, Szczep drużyn 22 MDH i Szczep drużyn 71 MDH. Wodzami tych szczepów zostali phm. S. Kowalski — 14 MDH, phm. M. Okraśniński — 22 MDH i Z. Szymanek — 71 MDH.

I Żeńska Drużyna Harcerska im. Wandy Umieńskiej, 1934—1935.

Realizowały swój specjalny program Pogotowia harcerki, prowadząc szkolenie i ćwiczenia, szczególnie w służbie sanitarnej, łączności, gospodarczej i opiekuńczej.

Tego lata obozy były organizowane w lipcu i sierpniu. Nad

⁷⁶ „Głos Pruszkowa” Nr 5 z dnia 9.IV.1939 r.

jeziorem Sajno koło Augustowa urządziły obozy trzy drużyny męskie: 14 MDH 22 MDH i 71 MDH.

W miejscowości Kamińsk w woj. częstochowskim na obozie przebywała 65 MDH. W obozie XVIII Hufca (podaraszawskiego), w Turośli koło Kolna, uczestniczyły harcerki ze wszystkich drużyn pruszkowskich. Z obozów drużyny wracały już w atmosferze napięcia wojennego. Pozostałe dni pokoju upływały harcerkom i harcerzom pruszkowskim, po krótkim przygotowaniu, wyłącznie na pełnieniu wyznaczonych zadań.

Zgodnie z rozkazami żeńskiej i męskiej Chorągwi Mazowieckiej wszystkie drużyny zostały postawione do dyspozycji władz. Odpowiednie grupy harcerskie zostały skierowane do poszczególnych Służb Obrony Cywilnej: O.P.L.i G., Straży Pożarnej, PCK oraz służby odpowiedzialnej za porządek i bezpieczeństwo w mieście. Inne grupy objęły służbę na dworcu PKP, w punktach sanitarnych i przy rozdawaniu paczek żywnościowych, przyjeżdżającym na front żołnierzom lub ewakuowanej ze strefy przygranicznej ludności.

30 sierpnia 1939 r. nastąpiła mobilizacja Harcerstwa. Następnego dnia, 1 września 1939 r., harcerstwo pruszkowskie, tak jak całe harcerstwo polskie rozpoczęło Służbę Polsce, w której złoży obfitą daninę krwi i życia.

Opracowano na podstawie materiałów gromadzonych przez Terenowy Harcerski Krąg Seniorów im. Aleksandra Kamińskiego w Pruszkowie.

TADEUSZ JAROS